

329.17(477)

Максимоць Б. В.

**ПРОБЛЕМА ПОЛІТИКО-ІДЕОЛОГІЧНИХ РОЗХОДЖЕНЬ
МІЖ ЗП УГВР ТА ЗЧ ОУН У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ
ОСИПА ДЯКІВА – «ГОРНОВОГО»**

З'ясовується позиція Осипа Дяківа – «Горнового» щодо проблеми політико-ідеологічних розходжень між Закордонним представництвом Української головної визвольної ради (ЗП УГВР) та Закордонними частинами Організації українських націоналістів (ЗЧ ОУН).

Ключові слова: Осип Дяків – «Горновий», ЗП УГВР, ЗЧ ОУН, політико-ідеологічні розходження.

Максимоць Б. В. Проблема политико-идеологических различий между ЗП УГОС и ЗЧ ОУН в творческом наследии Осипа Дякива – «Горнового».

Выясняется позиция Осипа Дякива – «Горнового» относительно проблемы политико-идеологических различий между Зарубежным представительством Украинского главного освободительного совета (ЗП УГОС) и Зарубежными частями Организации украинских националистов (ЗЧ ОУН). Ключевые слова: Осип Дякив – «Горновий», ЗП УГОС, ЗЧ ОУН, политико-идеологические различия.

Ключевые слова: Осип Дякив – «Горновой», ЗП УГВР, ЗЧ ОУН, политико-идеологические расхождения.

Maksymets B. V. The problem of political and ideological differences between ER EPOS and EP OUN in Osip Dyakiv – «Hornowiy»'s creative heritage.

The position of Osip Dyakiv – «Hornowiy» on issues relating to the political and ideological differences between the External Representation of Ukrainian Supreme Liberation Council (ER EPOS) and the External Parts of the Organization of Ukrainian Nationalists (EP OUN) is resolved.

In this regard, O. Dyakiv stood on the position of the correct interpretation and strict adherence to External Parts to the program regulations of the Third extraordinary great congress of the OUN from 1943, which have been refined and expanded at a conference of the OUN in the Ukrainian lands in 1950. The most important of these were: non-compliance with the idealistic or materialistic philosophy, the recognition of democracy as the basis of domestic political order in the Ukrainian state, the creation of a classless society with the people ownership of the means of production, positive attitude towards the Russian people and negative about the Russian imperialism. But in the end EP OUN subjected these provisions considerable revision. In 1968, four great congress of the EP OUN was adopted a new program. It was abandoned the loose interpretation of materialism and idealism; emphasis made on the Christian idealism, not expressed a clear idea of democracy; the Russian people was declared an enemy of the Ukrainian people as the people of the oppressors; noted the need for private ownership of the means of production, including land, and the market economy.

The analysis of the publicistic works of O. Dyakiv gives the opportunity to better understand the transformation of radical integral nationalism of the totalitarian type of the OUN 1930s, which was formed largely under the influence of D. Dontsov, in radical social-nationalism of the democratic type, where principles at the beginning of the XX century of M. Mikhnovsky were presented. In the future, a great interest has the comparative study of the dynamics of the political and ideological foundations of the OUN from the 1930s to the 1980s.

Key words: Osip Dyakiv – «Hornowiy», ER EPOS, EP OUN, political and ideological differences.

Постановка проблеми. Етнічний ренесанс, політизація етнічності, які нині спостерігаються у світі, зумовлюють потребу в дослідженні проблем націоналізму як на сучасному етапі, так і в історичній ретроспективі. Останнє дозволяє окреслити перспективи, шляхи та моделі його розвитку в умовах сьогодення. У контексті українського націоналізму актуальним є аналіз творчої спадщини Осипа Дяківа – «Горнового» (1921–1950) – провідного діяча й теоретика ОУН часів Другої світової війни та повоєнної відбудови. У своїх працях «О. Горновий» торкався питань політичного режиму та організації державно-владного апарату, соціально-економічних аспектів української державності, етнонаціонального й культурно-релігійного розвитку держави, що може бути використано в партійно-політичній діяльності сучасними українськими націоналістами. Саме Осип Дяків був одним з найактивніших популяризаторів відомого гасла ОУН (революційної) «Свобода народам, свобода людині!» У творах «О. Горнового» яскраво відобразилися політико-ідеологічні зміни в програмі ОУН (р) на українських землях, ухвалені на її Третньому надзвичайному великому зборі в серпні 1943 року та уточнені й доповнені на її Конференції в червні 1950 року [3; 4]. Ці зміни ознаменували остаточну трансформацію радикального інтегрального націоналізму тоталітарного типу ОУН 1930-х рр., що був сформований значною мірою під впливом ідей Д. Донцова, в радикальний соціал-націоналізм демократичного типу, засади якого ще на початку ХХ ст. були викладені М. Міхновським. Проте саме така еволюція ідеології українського націоналізму не була однозначно сприйнята середовищем Степана Бандери за кордоном, яке в лютому 1946 року оформилося в Закордонні частини ОУН (ЗЧ ОУН). Також питання політико-ідеологічних змін викликали гостру дискусію ЗЧ ОУН із Закордонним представництвом УГВР (ЗП УГВР) – виразником інтересів ОУН (р) на українських землях. Краще зрозуміти проблему політико-ідеологічних розходжень між ЗЧ ОУН та ЗП УГВР дозволяє аналіз творчої спадщини Осипа Дяківа – «Горнового», в якій вона знайшла своє відображення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Життя й діяльність Осипа Дяківа – «Горнового» в історичному та політологічному аспектах досліджували В. Мороз, А. Рибак. Ці дослідники у своїх працях торкаються проблеми ставлення «О. Горнового» до політико-ідеологічних розходжень між ЗЧ ОУН та ЗП УГВР. Великий інтерес представляють документи і матеріали, пов'язані з Осипом Дяковим, опубліковані в 17-му томі нової серії «Літопису Української повстанської армії», зосібна його листування з цього питання.

Мета статті – проаналізувати творчу спадщину Осипа Дяківа – «Горнового» та з'ясувати його позицію щодо проблеми політико-ідеологічних розходжень між ЗП УГВР та ЗЧ ОУН.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зауважимо, що розбіжності в політико-ідеологічних питаннях між ЗП УГВР та ЗЧ ОУН були зумовлені еволюцією ідеології українського інтегрального націоналізму, яку сповідувала ОУН (р) під час Другої світової війни. Світогляд населення Східної України, скомпрометованість тоталітарних ідей стали визначальними факторами для розробки нових засад ідеології та програми ОУН (р.), зокрема в напрямі до їх лібералізації: наголошення на правах особи, відкидання етно- і расової винятковості, схилення до толерантності та політичного плюралізму, сформування привабливої, в дечому популістської, соціально-економічної програми [6, с. 6]. Саме О. Дяків був одним з найбільших прихильників цих змін. Тому, коли став проявлятися вищезазначений конфлікт, він не міг його не торкнутися. Це питання порушується, передусім, в листах О. Дяківа до Я. Стецька, членів ЗП УГВР та опозиції в ЗЧ ОУН.

Розглядаючи проблему політико-ідеологічних розходжень між ЗП УГВР та ЗЧ ОУН, «О. Горновий» визначає їх природу і можливі наслідки. Зокрема, він зауважує, що, по-перше, «конфлікт між ЗЧ ОУН і опозицією (ЗП УГВР) перетворився по суті в розкол ОУН на еміграції. Не є він ніякою чисткою, ніяким оздоровленням. Тим самим справа конфлікту не є також якоюсь другорядною справою нашого внутрішньоорганізаційного життя і вимагає негайного полагодження. В протилежному випадку це грозить серйозним послабленням Організації і зведення її до ролі такої дрібної групи, як група А. Мельника». По-друге,

О. Дяків наголошує на природності розходжень в програмно-устроєвих, політичних та внутрішньоорганізаційних питаннях між ЗЧ ОУН та ЗП УГВР, проте не таких, щоб приводити до розламу. Він підкреслює, що при добрій волі їх можна розв'язати, але верх взяли пристрасті та групові інтереси. По-третє, вину у справі конфлікту «Горновий» покладає на дві сторони, які припустилися у взаєминах певних помилок: ЗП УГВР – завеликі намагання підпорядкувати ОУН УГВРаді та погляд про те, що в еміграції не потрібна організаційна сітка; ЗЧ ОУН – завеликі намагання підпорядкувати собі УГВРаді і УПАрмію та вступ до Української національної ради (міжпартійне об'єднання, створене державним центром УНР в екзилі в 1947 році) [1, с. 627].

Торкаючись питання політико-ідеологічних розходжень між ЗП УГВР та ЗЧ ОУН, О. Дяків виходив з того, що вирішувати їх треба виходячи з програмних постанов Третього надзвичайного великого збору ОУН (р). Також у своїх працях він подає ґрунтовний аналіз тих політико-ідеологічних питань, які викликали найгостріші дискусії, а саме: що має бути основою ідеології українського націоналізму – ідеалізм чи матеріалізм; ставлення до демократії, релігії; бачення соціально-економічного ладу в майбутній українській державі; як необхідно ставитися до росіян; яким має бути внутрішній устрій ОУН (р) та чи є необхідність змінювати її назву. Саме в їх розробку внесок теоретика був присутнім та, напевне, вагомим [2, с. 42].

У своїй статті «Яка філософія – ідеалістична чи матеріалістична – зобов'язує членів ОУН?» (1949 р.) «О. Горновий» наголошував на тому, що Третій надзвичайний великий збір ОУН прийняв виразну постанову, що організація не зв'язується з жодною філософією, і що її члени можуть визнавати як філософський ідеалізм, так і матеріалізм [с. 568]. Набагато важливішими є такі положення програми ОУН, як повний і всебічний розвиток української нації, що його забезпечить Українська самостійна соборна держава шляхом побудови справді народного ладу і безкласового суспільства, знищення імперіалізму, побудови міжнародного ладу, опертого на системі вільних рівноправних національних держав усіх народів [1, с. 571]. О. Дяків зазначав, що якщо визнати за обов'язковий в організації філософський ідеалізм (на цьому наполягали ЗЧ ОУН), то це не дасть змоги боротися в організації людям, які є прихильниками філософського матеріалізму. ОУН на українських землях стоїть на тому, що за повне визволення українського народу можуть однаково боротися як прихильники філософського ідеалізму, так і матеріалізму [1, с. 573]. «О. Горновий» підкреслював, що, «борючись за справді народний лад, за забезпечення народові всіх демократичних прав і свобод, ОУН не накидуватиме народові в українській державі своєї ідеології як панівної» [1, с. 575].

У питанні демократії О. Дяків у своєму листі до членів ЗП УГВР та опозиції в ЗЧ ОУН наголошував на позиції Проводу Земель, що демократія повинна бути визначена як основа внутрішньополітичного ладу в українській державі. Підлягає дискусії лише конкретна форма демократичного ладу, щоб побудувати в українській державі здорову демократичну систему, а не таку, що призводить до розкладу [1, с. 629]. В листі до Я. Стецька теоретик зауважував, що демократія «повинна бути в основі нашого політичного руху, але потрібно думати тільки над конкретною формою. Бо сама по собі демократія не є ані найбільшим злом, ані найбільшим добром. Творить зле чи добре кожна конкретна демократична форма [1, с. 615–616]». Отже, державний лад за О. Дяківим повинен бути в майбутній українській державі демократичним, але демократія має відповідати умовам дійсності, вимогам часу [5].

Досить конфліктною у взаєминах між ЗП УГВР та ЗЧ ОУН була проблема ставлення до релігії. У цьому питанні О. Дяків наголошував на постановах Третього надзвичайного великого збору ОУН, в яких чітко зазначалося, що членів організації не зобов'язують жодні філософські теорії й релігії. Тому в ОУН можуть працювати і працюють люди релігійні, невизначені та атеїсти. Як приклад він наводить глибоко релігійного Романа Шухевича та переконливого атеїста Миколу Арсенича, що не перешкоджало ні їх організаційній співпраці, ні особистій дружбі [1, с. 615].

Дискусійним між ЗП УГВР та ЗЧ ОУН було питання соціально-економічного ладу, зокрема власності на землю. «О. Горновий» намагався переконливо донести позицію Проводу Земель, що ОУН на українських землях рішуче виступає проти колгоспів та за власність селян на землю в одноосібних трудових господарствах. При цьому найвищим власником землі, як і всіх знарядь та засобів виробництва, має бути цілий народ. Допускається громадська, колективна, кооперативна власність на землю [1, с. 617].

Неухильно дотримувалися і пропагувалися О. Дяківим положення нового ставлення до росіян, яке випливало з гасла «Свобода народам, свобода людині!». Цій проблемі теоретик присвятив окрему працю «Наше становище до російського народу» (1950 р.). У ній він висунув такі твердження: «ОУН бореться не проти російського народу, а за визволення України від гніту російсько-більшовицьких загарбників. ОУН стоїть на становищі, що російська держава повинна покриватися з етнографічними кордонами російського народу і в ніякому випадку не виходити поза ці межі. З російським народом, який матиме свою національну державу на своїй етнографічній території, який не виступатиме проти національно-визвольних прагнень українського народу, з російським народом, який не стоїть на становищі імперіалізму, а бореться за знищення своїх імперіалістичних клік, – з таким російським народом ми прагнемо до найтіснішої співпраці сьогодні і в майбутньому [1, с. 494–495]». Також теоретик у цьому контексті висунув низку важливих тез. По-перше, відокремлення України від Росії не є жодним ворожим виступом проти російського народу. Це є реалізація права на національне самовизначення [1, с. 495]. По-друге, російському народові не потрібна Україна. Вона потрібна тільки російським імперіалістам. Російські землі настільки багаті, а російський народ настільки працьовитий, що може сам себе забезпечити [1, с. 496]. По-третє, український народ виступає за співпрацю з російським народом, але проти приписування йому «керівної ролі», обов'язків «старшого брата». Немає повноцінних і неповноцінних народів, а тільки розвинуті та відсталі. Але ці останні, вийшовши зі стану своєї відсталості, не тільки нічим не поступаються розвинутим, а часто перевищують їх [1, с. 499].

Гострі суперечки між ЗП УГВР та ЗЧ ОУН виникали з приводу внутрішнього устрою ОУН (р), потреби змінювати назву організації. Щодо внутрішнього устрою ОУН, О. Дяків наголошував на демократизмі організації, який, на його думку, впливає з постанов Третього надзвичайного великого збору ОУН та підтверджується принципом «Воля народам, воля людині!». Він висловлював своє здивування, що існують непорозуміння у внутрішньо-устроєвих питаннях, оскільки ОУН чітко відмовилася від вождизму та запровадила принцип ухвалення рішень Проводом звичайною більшістю, причому голос Голови Проводу рівний голосові окремого його члена [1, с. 622].

Питанню внутрішнього устрою ОУН «О. Горновий» присвятив окрему працю «Про наш демократизм» (1948 р.). У ній було наголошено, що ОУН виступає проти монопартійної системи, бо вона зводить нанівець демократію; допускає існування інших партій, які стоять на національних позиціях; прагне посісти те становище, що відповідало б її силі, її участі в українському політичному житті [1, с. 478–479]. Також розкрита суть основних принципів демократизму ОУН, ухвалених на Третьому надзвичайному великому зборі ОУН: антиімперіалізм, безкласове суспільство, народна влада, воля людини [1, с. 479–485]. Антиімперіалізм – це заперечення національного гніту й поневолення, без чого не може бути демократії. Український народ не буде поневолювати інші народи, забезпечить національним меншинам громадянські й національно-культурні права. Безкласове суспільство – суспільство, в якому не буде визиску людей, експлуатації незначною меншістю більшості. В українській державі не буде ні приватної, ні партійної власності, лише народна. Це буде Україна «без холопа і без пана». Народна влада – належність влади народові, а не якомусь класові чи партії. В українській державі будуть проводитися вільні вибори, забезпечуватимуться свободи слова й друку, існуватиме багатопартійність. Воля людини – це воля, оперта, з одного боку, на глибокій пошані людини до праці, на високому її розумінні загального добра і підпорядкованості всенародним обов'язкам, а, з другого, на

забезпечення державою людині всіх демократичних прав і свобод. Ніхто не може накидувати людині офіційного світогляду, світогляду якоїсь партії і силою примушувати її такий світогляд визнавати.

ЗЧ ОУН О. Дяків доводив рішення Проводу Земель про необхідність зміни назви організації в порозумінні з еміграцією, «щоб остаточно відв'язатися від мельниківців і всяких фальшивих інтерпретацій [1, с. 622]». Пропонувалися такі проекти нової назви: «Українська національно-визвольна організація», «Українська національно-визвольна революційна організація», «Українська всенародна самостійницько-трудова організація» [1, с. 622].

Висновки. Отже, в питанні політико-ідеологічних розходжень між ЗП УГВР та ЗЧ ОУН Осип Дяків – «Горновий» стояв на позиції правильного трактування і неухильного дотримання Закордонними частинами програмових постанов Третього надзвичайного великого збору ОУН 1943 року, які були уточнені й доповнені на конференції ОУН на українських землях 1950 року. Основними з них були наступні: ненав'язування ідеалістичного чи матеріалістичного світогляду; визнання демократії як основи внутрішньополітичного ладу в українській державі; встановлення в ній безкласового суспільства з народною власністю на засоби виробництва; позитивне ставлення до російського народу й негативне до російського імперіалізму. Проте в підсумку ЗЧ ОУН піддали ці положення значній ревізії. У 1968 році на Четвертому великому зборі ЗЧ ОУН була ухвалена нова програма. В ній відмовилися від вільного трактування матеріалізму та ідеалізму; зроблений акцент на християнському ідеалізмі; не висловлено чіткого ставлення до демократії; російський народ був проголошений ворогом українського народу як народ поневолювачів; наголошено на необхідності приватної власності на засоби виробництва, в тому числі й на землю, та ринкової економіки [7].

Аналіз творчої спадщини О. Дяківа дозволяє краще зрозуміти трансформацію радикального інтегрального націоналізму тоталітарного типу ОУН 1930-х рр., що був сформований значною мірою під впливом ідей Д. Донцова, в радикальний соціал-націоналізм демократичного типу, засади якого ще на початку ХХ ст. були викладені М. Міхновським. У перспективі великий інтерес представляє порівняльне дослідження динаміки політико-ідеологічних засад ОУН від 1930-х до 1980-х рр.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Літопис Української Повстанської Армії : Нова серія. – Київ ; Торонто : Вид-во «Літопис УПА», 2011. – Т. 17 : Осип Дяків – «Горновий» : документи і матеріали / редактор В. Мороз. – 1016 с.
2. Мороз В. Портрет Осипа Дяківа – «Горнового» / В. Мороз. – Торонто–Львів : Літопис УПА, 2010. – 128 с.
3. Програма Організації українських націоналістів [Електронний ресурс] : [1950]. – Режим доступу : http://oa.elibukr.org/bitstream/1984/854/1/-programdoc_011.pdf.
4. Про уточнення і доповнення до програмових постанов Третього надзвичайного великого збору Організації українських націоналістів [Електронний ресурс] : [1950]. – Режим доступу : <http://oa.elibukr.org/handle/1984/849>.
5. Рибак А. Державотворчі погляди О. Дякова – «Горнового» [Електронний ресурс] / А. Рибак. – Режим доступу : <http://eprints.oa.edu.ua/115/1/derzhavotvorchi.pdf>.
6. Рибак А. Концепція української держави в ідеології ОУН (1939-й – 1950-ті роки) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.01 «Теорія та історія політичної науки» / А. Рибак. – К. : [б. в.], 2011. – 14 с.
7. Четвертий Великий Збір Організації Українських Націоналістів (ОУН) : у 2 т. – [Б. м.] : Видання ОУН, 1969. – Т. 1 : Постанови. – 246 с.